

'n Christelik-reformatoriese Evaluering van Neuro-linguïstiese Programmering as Psigo-terapeutiese Model

Dr C.M. Vorster & Prof J. du Plooy

Synopsis

Before the development of the Neuro-linguistic Programming (NLP) model, there was a tendency to move away from scientific and rational thinking towards a belief in magic. This was later known as the New Age Movement. With the development of the New Age Movement various streams of thought mingled with one another and formed the foundation of the new way of thinking. The discussion of the basic streams of thought that have grown up and around the NLP model, serves as an introduction to a scientific-Christian critical-evaluation of the NLP model. Because of the very different points of view regarding the validity of the NLP model, it is necessary to consider the positive and the negative aspects of this model. From the point of view of a psycho-educationalist, an effort has been made to determine, through the critical analysis of this model, if it should be used with children in South Africa.

1. Inleiding

Neuro-linguïstiese Programmering (NLP) is 'n psigo-terapeutiese program wat sedert die sewentigerjare van die twintigste eeu veral in oorsese lande ontwikkel is en tans ook in Suid-Afrika op beperkte skaal toegepas word. Empiriese navorsing het wel aan die lig gebring dat NLP in Suid-Afrika nog nie algemeen bekend is, en nog nie op groot skaal toegepas word nie. Wie, veral vanuit 'n Christelik-reformatoriese denkraamwerk, die grondfilosofie en wêreldbeeld van die NLP nagaan en begroendend betrag, ontdek sekere religieus-grondmotiewelike tendense wat diametraal staan teenoor terapeutiese motiverings- en opvoedingswerk wat in die lig van die Skrif aanvaarbaar sou wees. Studies wat vanuit Christelik-wetenskaplike hoek van die NLP onderneem is, het aan die lig gebring dat wat as vooronderstellings, tegnieke, prosedures, metodes en so

meer van die NLP onderken kan word, ten nouste opgekoppel is met onder meer die spiritualisme, gnostisisme, die diepte-psigologie van Jung, pragmatisme, postmodernisme as radikale reaksie teen modernistiese eksakte feiteverabsoluttering van die verlede.

Hierdie artikel bied nie ruimte om uitvoerig in te gaan op beskrywing, verduideliking en interpretasie van die vooronderstellings, tegnieke en metodes van NLP nie. Daar word in die kommentaar hierna egter, waar nodig, wel daarna verwys. Laasgenoemde geld onder meer prosedures wat met begrippe te make het soos die sogenaamde “auto-trance”; ankerings; programmering (van mense); modellering; verandering van persoonlike geskiedenis; esoteriese rituele; herkadering; hipnotiese “trance”; kalibrering; kinestetiese repressie; magie; pragmagie; metafore; nie-verbale seine (“signals”); konsentrasie op die onbewuste en onderbewuste; Oosterse religieuse rituele; rapportskopping; tydlynterapie; verhale; verandering van die verlede; “yes-set”; visueel-kinestetiese dissosiasie; pragmagiese tegnieke; kommunikasie tegnieke; die “swish”-patroon; oogbewegings-interpretasie en nog meer. Dit is duidelik dat die beoefenaars van NLP onderling ’n eie “taal” praat, met terminologie wat vir die buitestander vreemd aandoen en as’t ware eers aangeleer moet word (vgl. Matzken, 1996: 15).

Bogenoemde aangeleenthede word onder meer deur Matzken (1996: 20 en verder) aangedui as nuwe teorieë met nuwe waardes as reaksie teen die wetenskaplike materialisme van die positivisme. ’n Mens het by die NLP klaarblyklik te make met tendense as uitkomst van die denkraamwerk van die *New Age*-beweging en met ’n deursigtige opkoppeling met okkultiese fantasieë wat lynreg bots met ’n Bybelse inrigting van die mens se lewe. Langs hierdie esoteriese, mistieke terapeutiese weg meen voorstanders van die NLP om byvoorbeeld die gees van skoliere, bestuurders, leiers in talle sektore van die samelewing deur die esoteriese metodes te beïnvloed (lees manipuleer, “programmeer”) tot uitnemende prestasies. Lucas Derks definieer NLP so: “NLP is die beter begryp en hantering van menslike ervaring”. Nog ’n definisie lui: “NLP is die modellering van menslike uitnemendheid” (vgl. Matzken, 1996: 13). Laasgenoemde definisie ontsluit bykans onbegrensde moontlikhede vir menslike vermoëns.

Hoedat bogenoemde NLP-idees uiteindelik maar net neerkom op ’n tipiese deterministiese manipulasie wat van ingeligte Christelik-reformatoriese wetenskaplikes ernstig besware sal uitlok, sal in hierdie artikel duidelik word. Die besprekings wat hierna volg, behoort teen die agtergrond van begrensde tendens-beskrywing gelees te word.

Steyn (1994: 27) som NLP bondig op as “’n subjektiewe waarneming,

bestudering, kodering en modellering van uitnemende menslike gedragspatrone”. Hierdie model is in die 1970’s deur Richard Bandler en John Grinder ontwikkel en is aanvanklik in psigoterapie met kinders en volwassenes aangewend. Die toepassingsmoontlikhede van die NLP-model het egter na bewering uitgebrei en dit word vandag, volgens Bester, Nainaar en Roodt (2000: 46) en Blackerby (1996: 189), reeds suksesvol op ’n wye verskeidenheid terreine aangewend, waarvan onderwys, berading, sport, geneeskunde, die regte en die sakewêreld enkeles is.

2. Probleem- en doelstelling

Christensen, Levinson en Grinder (1990: 526) beweer dat daar hoegenaamd nie eenstemmigheid onder navorsers bestaan oor die geldigheid van die NLP-model nie. Kruger (1999: 2,8), ’n kliniese sielkundige wat NLP in Suid-Afrika gebruik, huldig byvoorbeeld ’n positiewe siening rakende die toepassing van NLP en is van oordeel dat dit met groot sukses in die psigoterapeutiese proses aangewend kan word om doelgerigte kommunikasie, persoonlike groei en positiewe selfbeleving te bewerkstellig. Hierteenoor het Steyn (1999: 113) egter bevind dat die toepassing van sommige NLP-tegnieke ’n negatiewe uitwerking op kinders, nie alleen in terapie nie, maar ook in skole kan hê. Vanweë hierdie teenstrydighede en die feit dat Suid-Afrikaanse sielkundiges ook reeds tot ’n mate NLP-tegnieke in hul terapie met kinders gebruik (hoewel tans nog tot ’n beperkte mate), en moontlik onwetend tegnieke kan toepas wat ’n skadelike invloed op kinders mag hê, is dit noodsaaklik dat die NLP-model ook krities deur plaaslike Christen-psigo-opvoedkundige navorsers in oënskou geneem word. Gevolglik berus die navorsingsprobleem wat aangespreek sal word op die volgende probleemvrae: Watter strominge lê ten grondslag van die NLP-model? Tot watter mate besit die NLP-model toepassingswaarde vir kinders in veral terapeutiese situasies (maar ook in die onderwys)? Watter perspektiewe word in navorsingsliteratuur oor die geldigheid van die NLP-model gehuldig? Alhoewel op NLP as psigo-terapeutiese model gefokus word, blyk dit dat voorstanders van NLP hierdie model klaarblyklik nie slegs op kinders in terapie toepas nie, maar ook in die onderwys.

Die hoofdoel van hierdie artikel is om na aanleiding van ’n literatuurstudie die NLP-model krities vanuit ’n Christelik-psigo-opvoedkundige perspektief te beoordeel. Dit dien hier daarop gelet te word dat, soos dit die geval is by alle denkrigtings van watter aard ookal, (soos by die humanistiese en ander apostatiese denkrigtings), denkers altyd stuit op stande van sake as “waarheidsmomente” van die geskape werklikheid.

Daarom sal daar altyd benutbare prosedures, metodes en tegnieke as uitkomst ook van apostatiese (nie-Christelike) denkraamwerke wees. Hierdie “benutbare” metodes is, as ingebed in ’n onskriftuurlike mens- en wêreldbeeld, in totaliteit verwerplik vir wetenskaplikes wat vanuit Christelik-reformatoriese verwysingsraamwerk opereer. Die “stande van sake” sal eers in werklikheid vir die Christen “nuttig” wees wanneer dit in die groter waarheidsgeheel van ’n Bybelgefundeerde kosmologie en antropologie aangewend sou kon word. Een van die doelstellings met hierdie artikel sou ons dus kan aandui as onder meer ’n verifikasie daarvan of die NLP-voorstanders (hiermee word bedoel persone wat van NLP gebruik maak) se prosedures, tegnieke en metodes enigsins inpas in die idee van ’n sin-verskeidenheid, sin-samehang en sin-totaliteit waarby die terapeutiese proses dan in die lig van die Skrif water sou hou. Om hierby te begin uitkom word vervolgens op die belangrikste grondliggende denkstrominge, wat invloed op die NLP het, gefokus.

3. Strominge onderliggend aan die NLP-model

Singer en Lalich (1996: 202) voer aan dat daar reeds voor die 1970's ’n tendens was om weg te begin beweeg vanaf die wetenskap en rasionele denke in die rigting van magiese denke. Met die ontstaan van hierdie *New Age*-tydperk, het verskillende strominge op mekaar ingewerk en die basis vir die sogenaamde ‘nuwe denke’ gevorm. Van Niekerk en Meier (1994: 70) noem dat die *New Age*-filosofie hoofsaaklik die samevoeging van drie vertikale strominge is, naamlik die alternatiewe Westerse religieuse tradisies (waarvan okkultiese bedrywigheede soos toekomsvoorspelling, hipnose, transendentale meditasie, joga, satanisme en spiritualisme ’n deel uitmaak), asook Oosterse filosofieë en die sogenaamde menslike-potensiaalbeweging met as oorsprong, die humanistiese en transpersonale sielkunde. Steyn (1994: 32) is van oordeel dat daar ’n ooreenkoms in die filosofie van NLP en die *New Age*-beweging bestaan. Matzken (1996: 20) is geneig om hiermee saam te stem en voer aan dat NLP ontstaan het weens die wederkerige beïnvloeding en samevoeging van ’n aantal strominge, soos die anti-reduksionisme, postmodernisme, neo-gnostisime, Jungiaanse denke en pragmatisme.

3.1 Die postmodernisme

Die begrip *postmodernisme* (gekenmerk deur anti-reduksionisme) het te make met die reaksie op die fundamentele tekortkominge van die verligtingsdenke wat onder meer van die reduksionisme uitgegaan het. Wat die postmodernisme betref, was daar sedert die tagtigerjare ’n terugkeer

van die materialisme na die spiritualisme (Matzken, 1996: 20). Volgens Derks en Hollander (2000: 19, 599) het ook die grense van dit waarmee NLP-voorstanders hul besig hou veral in die negentigerjare in die rigting van spiritualiteit verskuif. In NLP-kringe word geen prinsipiële besware ervaar ten opsigte van ’n wêreldmodel waarin spirituele entiteite voorkom nie. Die NLP-pragmagiese tegnieke sluit baie nou hierby aan.

3.2 Die neo-gnostisisme

Die woord *gnostisisme* is afgelei van die Griekse woord *gnosis* wat kennis of insig beteken (Jonas, 1992: 32). Volgens Van Wersch (1990: 17) kan gnostisisme omskryf word as “een zelfstandige religie die zich kenmerkt door de mythische uitdrukking van zelfervaring die voortkomt uit het bewustzijn dat er zich in de godheid een tragische splitsing heeft voorgedaan”.

Van Wersch (1990: 175) voer ook aan dat die moderne tydsgees (neo-gnostisisme) romanties-gnosties van aard is. Opvattinge wat nog twintig jaar gelede as bygeloof, vae Oosterse mistiek en onwetenskaplike onwaarskynlikhede afgemaak is, is vandag ’n werklikheid. Daar bestaan ’n gevoeligheid vir geestelike bewuswordingstegnieke, magiese praktyke, reïnkarnasie-ervarings en paranormale verskynsels (laasgenoemde dui volgens Ouweneel [1992: 5] op dit wat afwyk van die normale, byvoorbeeld verskynsels soos heldersienheid en telepatie). Voorts beteken reïnkarnasie onderskeidelik volgens Van Niekerk en Meier (1994: 72) dat mense se bestaan die somtotaal van hulle vorige lewens is en volgens Ouweneel (1992: 6) dat dit ’n vorm van religieuse bevrediging is, aangesien dit ’n heerlike gedagte is dat alles met die dood nie verby is nie, maar dat persone nog weer ’n nuwe lewe mag begin. Steyn (1994: 31) verklaar dat die gnostisisme die groeibodem vir die *New Age*-beweging was. NLP het hierop voortgebou en as sogenaamde “neo-gnostisisme” ontwikkel, waarvolgens die mens moet ‘ken’. Die gnostisisme leer dat kennis eerder as geloof die sleutel tot die saligheid is. In ooreenstemming met Van Wersch (1990: 108) is die belangrikste kenmerke van die neo-gnostisisme die volgende:

- daar word van die oortuiging uitgegaan dat die hele werklikheid teruggevoer kan word na een oerprinsipe en dat God nie die Skepper is wat uit niks skep nie, maar dat alles ontstaan volgens ’n beginsel van uitdying;
- die mens word pessimisties beskou as vervreemd (op ’n tragiese wyse) van die oerprinsipe;

- die menslike 'Ek' staan sentraal en verkry 'n goddelike status;
- die waarneembare werklikheid is nie die volle waarheid nie, maar 'n bedrieglike werklikheid en daar bestaan 'n geringskatting van empiriese kennis;
- mense kan uit hulle eie krag verlos word;
- hierdie denke ruim 'n plek vir die fantasiekrag van die mens in;
- daar bestaan 'n sterk aantrekkingskrag tot die irrasionele en die okkulte;
- die herlewing in en belewing van 'n animistiese besielde wêreld speel 'n rol; en
- daar bestaan 'n ondertoon van verset teen alle eksterne gesagsbronne, ongeag of dit van goddelike of menslike herkoms is.

Samevattend kan gestel word dat die ou gnostisisme en neo-gnostisisme (waaronder NLP val) onder andere (soos uit bostaande kenmerke blyk) mense as sentraal sien en in staat om hulself in hul eie krag te verlos. Die humanistiese invloed geld dus duidelik hier. Vanuit 'n Christelike oogpunt is God egter die middelpunt van die mens se bestaan en word elke handeling daaraan getoets of dit God-vererend of God-onterend is.

3.3 Die diepte-psigologie van Jung

Carl Gustav Jung (1875 - 1961) het aanvanklik nou saam met Sigmund Freud (vader van die psigo-analistiese skool) gewerk. Jung het 'n groot deel van sy werk as 'n verlengstuk van Freud, wat in der waarheid sy leermeester was, se leringe beskou. Toe hy egter later van Freud se psigo-analise weggebreek het, het hy sy sielkunde die "analitiese sielkunde" genoem waarin hy meer op die kollektiewe "onbewuste" gekonsentreer het (Fordham, 1956: 11; Smit, 1971: 2, 62).

Volgens Fordham (1956: 12, 82) hou Jung se diepte-psigologie ook verband met die Chinese mistisisme en het dit bygedra tot Jung se beskouing van die argetipes van die kollektiewe onbewuste. Steyn (1994: 18) verklaar dat die begrip *argetipe* afgelei is van die Griekse woorde *arche* wat "eerste" en *tupos* wat "vorm" beteken. Die argetipe dui op 'n tipe wetsbeskouing waar daar iewers (buite die wêreld in God se gedagtes) ideale voorbeelde bestaan wat in die werklikheid op onvolmaakte wyse verbesonder word. Matzken (1993: 32) voer aan dat die argetipe volgens Jung "onbewuste, geperformeerde beelden uit het eerste stadium van ontwikkeling van de dierlijke en menslijke voorouders en daarom 'primitief'" is.

Jung se beskouing van die kollektiewe onbewuste, die "self" en God, selfverwesenliking en die transendente funksie van die mens kan weer

teruggevind word (hoewel met sekere veranderings) in die kenteorie van die *New Age*-beweging (Heelas, 1997: 46). Daar kan twee strominge in die *New Age*-beweging onderskei word, naamlik die holistiese eenheidsidee van alle godsdienste en die latere beklemtoning van esoteriese belewinge. Die esoteriese belewinge veronderstel 'n konsentrasie op die kollektiewe onbewuste van die mens. In NLP word die idee van die kollektiewe onbewuste deur middel van esoteriese tegnieke (waarna later in hierdie artikel verwys sal word) verder uitgebou (vgl. Steyn, 1994: 18 - 19, 27).

In hul terapeutiese optredes konsentreer die NLP-voorstanders sterk op die *onbewuste* van die mens se bewussyn. Opsommenderwys word vervolgens 'n paar van Jung se kenmerke van die kollektiewe onbewuste, soos deur Matzken (1993: 20 - 45; 1996: 23 - 24) vertolk, uitgewys:

- Die onbewuste rus nooit nie, dit is nooit stagnant nie en leef en werk in voortdurende interaksie met die bewuste (vergelyk Jung, 1954: 51).
- Die argetipes van die kollektiewe onbewuste het 'n transendente krag wat die persoonlikheid transformeer deur die positiewe idees van die bewuste met die negatiewe idees van die kollektiewe onbewuste te verenig.
- Die argetipes is latent in die onbewuste totdat 'n situasie ontstaan waarin die argetipe geaktiveer word. Die dryfkrag kan dan ontstaan wat groter is as die rede en wil van die mens (NLP-voorstanders maak juis van hipnose gebruik en skakel die bewuste so uit).
- Dié dominante kragte kan sodanig ontwikkel dat dit die psigiese lewe van die mens oorheers.
- Argetipes word slegs bewuste idees wanneer idees en beelde so georganiseer word dat hulle deur die bewuste herken kan word.
- Hoe meer daar op die onbewuste gekonsentreer word (byvoorbeeld deur fantasie, meditasie en joga), hoe meer word die potensieële energie van die onbewuste ontsluit en vorm dan later 'n substituuat vir realiteit.
- Die beplanning van die toekoms, selfs al sou dit nadelige elemente bevat, is reeds in die prehistoriese verlede van die onbewuste aanwesig. Die *New Age*-beweging (en NLP) wend byvoorbeeld hierdie sogenaamde magiese kragte vir toekomsvoorspelling aan.
- Die onbewuste het 'n intellektuele vermoë en doelgerigtheid wat die bewuste by verre oortref.
- Die onbewuste het natuurlikerwys 'n aanvullende verhouding tot die bewuste, wat veroorsaak dat die funksies van die mens relatief is.

Daar blyk asof daar 'n besliste ooreenstemming tussen Jung se model en die NLP-model bestaan. Venter (1990: 63) verklaar dat daar duidelike trekke van die okkultisme in Jung se werk sigbaar is. Gepaardgaande hiermee het Steyn (1999: 122) vanuit 'n Christelik-wetenskaplike perspektief tot die gevolgtrekking gekom dat okkultisme ook deel is van veral die NLP-esoteriese tegnieke.

3.4 Die pragmatisme

Pragmatisme beklemtoon die suksesvolle, nuttige en praktiese, werkende handeling van mense wat hulle gedrag voortdurend by die omgewing moet aanpas. Alleenlik dít wat direk en effektief in en deur die praktyk (ervaring) bevestig kan word, word as waarheid aanvaar (vgl. Van Wyk, 1985: ii,36 e.v.).

Matzken (1996: 21) voer aan dat die pragmatistiese denke in die tagtigerjare die wetenskaplike, reduksionistiese en empiriese denke vervang het. Jung het ook inherent hierdie tendens bevorder deur sy integrering van die sogenaamde “Wiederverzauberung” (die Middeleeuse tyd van gode en geeste, van hekse, towenaars en waarsegsters) met die wetenskappe. Matzken (1996: 26) verklaar voorts dat daar in talle NLP-kursusse en -beoefening nadruk gelê word op die belangrikheid van “een puur-pragmatiese aanpak”. Besware teen ‘religieuse’ onderdele in die NLP-model word normaalweg deur NLP-voorstanders met twee argumente afgemaak:

- eerstens, dat NLP nie religieus of onchristelik is nie, maar suiwer as 'n tegniek beskou moet word en dat tegnieke tog immers neutraal is; en
- ten tweede, met alle bestaande wetenskaplike metodes sou dit onmoontlik gewees het om die resultate te bereik wat reeds met NLP bereik is en dat dít op sigself alreeds 'n wetenskaplike bewys is.

Volgens Derks en Hollander (2000: 608 - 609) is dit volgens die pragmatisme, en dus ook volgens NLP, sinvol om eers te ondersoek wat (byvoorbeeld in terapie) bereik moet word “om vervolgens de daarvoor noodzakelijke overtuigingen te ‘nemen’. De enige toetssteen voor een overtuiging is daarbij niet de ‘waarheid’, maar de wesenlijkheid van het effecten”.

Na aanleiding van bogenoemde bespreking kom dit voor asof die NLP-model deel van die sogenaamde ‘nuwe denke’ is wat met die *New Age*-tydperk verband hou. Wanneer bloot na die titel van Bandler en Grinder se boeke *The Structure of Magic I and II* gekyk word, bevestig dit reeds

die vermoede dat magie deel van NLP uitmaak (vergelyk Bandler & Grinder, 1975; Grinder & Bandler, 1976). Die onbybelse begroning van die NLP blyk uit die bogenoemde bespreking van die strominge onderliggend aan hierdie model.

4. Kritiese evaluering van Neuro-linguïstiese programmering

Met die voorafgaande bespreking in gedagte, vervolgens 'n evaluering van NLP-tegnieke vanuit Christelike perspektief.

4.1 Evaluering van NLP-tegnieke

In paragraaf 1 hierin tevore is van die NLP-tegnieke net genoem (nie breedvoerig verduidelik nie). Daar is bevind dat NLP-tegnieke in twee hoofgroepe ingedeel kan word, naamlik NLP-kommunikasietegnieke en NLP-esoteriese tegnieke.

4.1.1 NLP-kommunikasietegnieke

'n Solidêr-kritiese deurskouing van NLP as terapeutiese motiveringsprogram bring aan die lig dat dit sowel onaanvaarbare negatiewe, as te waardere positiewe, eienskappe vertoon. Steyn (1999: 117) het bevind dat NLP-kommunikasietegnieke in sommige gevalle geneig is om só manipulerend te wees dat dit 'n demoraliserende uitwerking op kinders het. In sulke gevalle handel sielkundiges en onderwysers asof hulle oor absolute mag beskik om kinders te manipuleer. Sy (Steyn, 1999: 113) dui egter ook aan dat hierdie tegnieke met herinterpretasie wel positiewe resultate in terapie met kinders en ook in skole kan lewer. NLP-kommunikasietegnieke kan gedefinieer word as 'n model wat fokus op die verbale en nie-verbale gedrag sowel as op strukture en prosesse van menslike subjektiwiteit.

Woerner en Stonehouse (1988: 517) beweer dat NLP-kommunikasietegnieke 'n model vir leersukses bied waardeur leerders op alle vlakke gemotiveer en onderrig kan word, asook om leerprobleme te identifiseer. Volgens Blackerby (1996: 151, 152) kan leerders wat byvoorbeeld disleksie- en aandagtekortprobleme ondervind deur middel van NLP-kommunikasietegnieke gehelp word om hul leergestremdhede te bowe te kom. NLP bied vaardighede en prosesse waardeur die innerlike verwerking van inligting deur leerders met probleme blootgelê kan word. Die toepassing van die NLP-model sou hiervolgens ook behulpsaam wees om te ontdek hoe hierdie leerders se benadering tot leer van ander leerders se leerstrategieë verskil, waarna aan hierdie leerders verskillende wyses openbaar kan word om beter te leer. Waldheim (1987: 307) stel

byvoorbeeld voor dat onderwysers (asook sielkundiges) 'n model moet gebruik wat al drie die voorstellingsisteme (visuele, ouditiewe en kinestetiese) insluit, om sodoende te verseker dat alle leerders leer. Indien onderwys 'n multi-sensoriese ervaring is, sal dit interessanter wees en ook voorsiening maak vir die voorkeur van elke leerder, deurdat van al die voorstellingsisteme gebruik gemaak word. Sogenaamde “stadige” leerders leer dikwels net anders en vind dat die huidige onderwysstyl nie vir hulle voorsiening maak nie. In hierdie studie is bevind dat daar selde geldige wetenskaplike bewyse gelewer word vir bogenoemde aansprake aangaande die toepassingswaarde van die NLP-kommunikasietegnieke.

'n Studie van die NLP het aan die lig gebring dat die NLP-model met betrekking tot kommunikasie (verbaal, maar veral nie-verbaal) op die mens as “perseptuele wese” konsentreer deurdat persepsies in visuele, ouditiewe en kinestetiese modusse (vorme) gedefinieer word. NLP beklemtoon dat hierdie modusse inhoudvry is. Vanuit 'n Christelik-wetenskaplike perspektief egter, moet die mens as skepping van God gesien word wat in sy/haar totaliteit funksioneer en nie “inhoudloos” slegs deterministies op grond van sensoriese stimuli nie. Persepsies mag wel op 'n visuele, ouditiewe en kinestetiese wyse funksioneer, maar met inhoud naamlik bewuste logies-analitiese, kultuur-historiese, linguale, sosiale, ekonomiese, estetiese, juridiese, etiese en geloofsinhoude wat almal ten nouste met mekaar, en met die psigiese, biotiese en ander aspekte van menswees vervleg, 'n rigtende rol in die mens se lewe speel. Om persepsies slegs in die psigiese en biotiese af te grens, strook nie met die totaliteit van die mens soos deur God geskape nie. Dit lei tot reduksionisme waardeur die mens dan tot “perseptuele wese” gereduseer word.

Voorts beweer voorstanders van NLP dat onderwysers van NLP-kommunikasietegnieke, soos modellering, gebruik maak om effektiewe leerstrategieë te identifiseer en dit aan hulle leerders te onderrig. Onrealistiese optimisme oor die mens se vermoëns is aan die orde van die dag binne die NLP-model en behoort met skeptisisme benader te word. NLP kan ook, na bewering, in die klassituasie aangewend word om onderwysers sowel as leerders se kommunikasievaardighede te verbeter, veral in die lig van groot klasse, dissipline en kontrole van leerders en bendegegeweld (Helm, 1994: 625). Spesifieke NLP-kommunikasietegnieke kan voorts volgens die voorstanders daarvan aangewend word om onderwysers en sielkundiges in staat te stel om goeie kontak met kinders te bewerkstellig. Aangesien die belangrikheid van 'n gesonde selfbeeld ook nooit oorbeklemtoon kan word nie, bestaan daar klaarblyklik

byvoorbeeld 'n NLP-tegniek, “Looking at yourself with loving eyes”, wat in 'n verskeidenheid situasies, insluitende individuele terapie, groepsterapie en in die klaskamer, aangewend kan word om die selfbeeld van skoolgaande kinders te verhoog (vergelyk Childers, 1989: 204 - 205).

Dit blyk asof talle tegnieke nie heeltemal uniek aan NLP is nie, maar dat dit van ander terapeutiese modelle oorgeneem en in sommige gevalle bloot aangepas is. 'n Mens kry veelal die indruk dat navolgers van die NLP-model in talle gevalle algemene terapeutiese gemeenplasinghede, vaardighede, konsepte of tegnieke voorhou as uniek aan NLP deur dit bloot in 'n NLP-verpakking aan te bied. Uiteindelik moet hier gekonstateer word dat die algemene verwysingsraamwerk teen die agtergrond waarvan NLP-tegnieke en metodes aangewend word, nie vir Christen-psigopedagoë en Christen-wetenskaplikes, oor die algemeen, aanvaarbaar is nie. Die rede hiervoor setel daarin dat NLP-voorstanders noue skakeling openbaar met *New Age*-georiënteerde tendense, vreemde magiese tegnieke wat iets van 'n hindoeïstiese mens- en wêreldbeeld openbaar.

4.1.2 NLP-esoteriese tegnieke

Vervolgens word, in ooreenstemming met Steyn (1999: 117 - 118), 'n verduideliking van NLP-esoteriese tegnieke gegee: Die toepassing van hierdie tegnieke impliseer die beweging van persone van hulle bewuste na die onbewuste wat met esoteriese en okkultiese inisiasies gelykgestel kan word. In samehang met Jung se diepte-psigologiese beskouing aangaande die onbewuste, is die allesomvattende doel met die toepassing van die esoteriese tegnieke om die funksies van die onbewuste te ontwikkel en om 'n dieper vlak van bewustheid ten opsigte van die onbewuste te verkry. Om met die onbewuste kontak te maak, beteken om in 'n hipnotiese toestand in te gaan. 'n Hipnotiese toestand is 'n metode waardeur persone hulself oopstel deur hul bewussynsvlakke en daardeur ook hul funksie van kritiese ontleding te blokkeer. Hierdie blokkering kan tot 'n toestand van psigologiese introversie aanleiding gee. In die lig van die Christelik-reformatoriesgefundeerde antropologie moet die mens se kognitiewe funksie altyd bewustelik funksioneer.

Tydlynterapie (vergelyk Matzken, 1996: 50 - 51) en pragmagie (vergelyk Derks & Hollander, 2000: 555 - 558) is maar enkele voorbeelde van NLP-esoteriese tegnieke wat 'n hipnotiese toestand impliseer (by die meeste NLP-kommunikasietegnieke word hipnose ook gebruik). Pragmagie behels 'n samevoeging tussen pragmatisme en magie. Matzken (1996: 66) voer aan dat die wêreldmodel van NLP wat gebruik maak van die

primitiewe wêreldmodel van animisme en spiritualisme “kent een wereld van goden en machten buiten de mens, die door middel van tussenpersonen aan beide kante (bijv. avatars en geleidengeesten resp. priesters en mediums) trachten een kosmisch evenwicht in stand te houden”. Vanuit ’n Christelike standpunt blyk die toepassing van hierdie pragmagiese tegnieke in die besonder, maar ook esoteriese tegnieke in die algemeen op kinders (en selfs volwassenes) heeltemal onaanvaarbaar te wees, omdat dit nie in lyn is met Christelike waardes nie.

Wanneer kinders byvoorbeeld probleme het wat met heftige emosies, fobiese reaksies of trauma gepaardgaan, beveel NLP-voorstanders klaarblyklik die gebruikmaking van die esoteriese tegnieke aan. Uit die bestudering van hierdie tegnieke, vanuit ’n Christelik-psigo-opvoedkundige perspektief, blyk hierdie tegnieke egter geensins veilig te wees om op kinders (sowel as ander persone) toe te pas nie. ’n Geestelike wanbalans in die persoonlikheid en ’n gepaardgaande versteurde persoonlikheid kan die gevolg wees wanneer Christelike en vreemdsoortige, esoteriese humanitiese waardes in die gemoedslewe van die kind bots. ’n Negatiewe invloed op byvoorbeeld leerders se ontwikkelende kognitiewe funksie kan ook volg. Hierdie esoteriese tegnieke kan kinders ook vatbaar maak vir en blootstel aan okkultiese bedrywighede wat heeltemal teenstrydig met Christelike beginsels is (vergeelyk Die Bybel, Galasiërs 5: 19 - 20). ’n “Buite-die-lichaam”-ervaring is algemeen in baie NLP-esoteriese tegnieke. Hierdie wegsinking in die onbewuste bring dissosiasie met die werklikheid mee wat strydig is met die Christelike siening van voortdurende bewuste onderworpenheid aan God se wil (vergeelyk Die Bybel: Deuteronomium 18: 9 - 14).

As voorstander van die NLP, verdedig Hall (1996: x) egter enige negatiewe sienings aangaande die NLP-model deur te beweer dat persone wat nie goed in NLP opgelei en onderlê is nie, poog om hierdie model toe te pas deur byvoorbeeld seminare daarvoor aan te bied en dit in psigoterapie te gebruik. Gevolglik benadeel dit die algemene beskouing aangaande NLP en gee dit ’n slegte reputasie aan dié model. Bogenoemde lei uiteraard, volgens Hall (1996:x), tot talle misverstande en ’n direkte uitvloeisel hiervan is dan die volgende aannames: “NLP is part of the New Age religion”, “NLP is manipulative mind-control” en “NLP is mysticism”. Tog is dit vir die Christen-wetenskaplike geensins sogenaamde ‘misverstande’ nie, en bestaan daar, soos reeds genoem, ’n ooreenkoms tussen die filosofieë van die NLP en die *New Age*-beweging.

4.2 Algemene kritiekpunte teen NLP

Talle navorsers beskou die NLP-model in 'n uiters negatiewe lig. Singer en Lalich (1996: xi, 167) bespreek die NLP byvoorbeeld as een van die “crazy therapies” (of alternatiewe terapeutiese modelle) in hulle boek, aangesien hulle dit beskou as een van die vinnige, maklike en skynbare magiese wyses van psigologiese behandeling waarvoor daar weinig bewyse van wetenskaplike geldigheid en professionele aanvaarbaarheid bestaan. Volgens Singer en Lalich (1996: 18 - 20) het hierdie “crazy therapies” (waarvan die NLP een is) sekere algemene kenmerke waarvan vervolgens slegs 'n paar genoem word:

- Hierdie terapieë is gebaseer op mites en fantasieë en nie op wetenskaplike studies wat die voordelige uitwerkings daarvan vir kliënte aandui nie.
- Daar bestaan 'n misbruiking en oorgebruikmaking van hipnotiese tegnieke en oefeninge.
- Kliënte is geneig om hulle tyd en geld op hierdie sogenaamde “gier”-terapieë te mors, aangesien hulle aanvanklike probleme nie aandag geniet nie en nuwe probleme dikwels ontwikkel as gevolg van hierdie terapieë.
- In sommige gevalle word kliënte gelei om religieuse/spirituele begrippe, soos byvoorbeeld die reïnkarnasie-idee, waarin hulle voorheen geen belangstelling getoon het nie, aan te neem.

Vanuit 'n Christelike standpunt is die feit dat sommige tegnieke van die NLP-model (as een van die alternatiewe terapeutiese modelle) op magiese praktyke gebaseer is, totaal onaanvaarbaar. Die rede hiervoor is voor die handliggend: in talle opsigte rakende talle vooronderstellings en tegnieke (wat hier nie in besonderhede bespreek kan word nie) kan psigo-opvoedkundiges (en ander vakwetenskaplikes) wat vanuit 'n reformatoriese denkraamwerk wetenskap beoefen, transendentiaal-krities die humanistiese religieuse grondmotief aan die wortel van die NLP onderskei.

Die deteministiese aard van sommige van die NLP-prosedures word voorts hieronder implisiet en eksplisiet aan die kaak gestel. Ook algemene punte van kritiek word gestel:

- Die feit dat NLP met “programming” te make het, lok die reaksie uit dat mense nie soos rekenaars geprogrammeer kan word nie. Terselfdertyd word NLP-tegnieke gekritiseer dat dit manipulerend is deurdat dit deur een persoon gebruik word om 'n ander persoon te beïnvloed (programmeer) (Derks & Hollander, 2000: 604, 617).

Volgens die Christelike siening doen enige manipulasie afbreuk aan 'n ware Christelike antropologie. Onder primaat van die Bybelse grondmotiewe van skepping, sondeval en verlossing het die mens egter relatief vrye keuse en word hy/sy nie so deterministies gemanipuleer nie. Zastrow (1992: 494) verklaar dat NLP onder andere te make het met pasaangewing waar sielkundiges by kliënte “aansluit” en poog om hulle in 'n positiewe rigting te “lei”. “Aansluiting” en “lei” kan as essensiële komponente beskou word om beïnvloeding en manipulering te bewerkstellig.

- Die NLP-model beskik oor feitlik geen selfstandige wetenskaplike onderbou nie. As voorbeeld kan genoem word dat, alhoewel daar in die sestigerjare 'n verband tussen aandagspatrone en horisontale oogbewegings ontdek is, daar nog heelwat onsekerheid in dié verband bestaan het (Derks & Hollander, 2000: 606). Tog meld Bandler en Grinder (1979: 24) in die sewentigerjare dat hulle weet wat die verskillende oogbewegingsrigtings beteken, sonder om enige bronverwysings en sodoende ook 'n wetenskaplike onderbou vir die NLP-aanname aangaande oogbewegings, net soos met baie ander NLP-aannames, te verskaf.
- Relatief min wetenskaplik-verantwoordbare navorsing is nog gedoen om NLP-beginsels en -konsepte te toets. Zastrow (1992: 494) beskou NLP as 'n model wat nie onafhanklik gebruik kan word om die oorsake van emosionele en gedragsprobleme te assesser nie. Die NLP-beginsels en -konsepte kan slegs gesien word as toevoegings tot ander teorieë vir assessering en verandering van menslike gedrag. NLP is op algemeenhede gebaseer en geen nuwe ontdekkings word binne hierdie model gemaak nie.
- Benewens die klaarblyklike sukses wat Bandler en Grinder met NLP bereik het, wil dit voorkom asof hulle oordrewe charismaties (eintlik charmatisties), dramaties en selfversekerd was. Mercier en Johnson (1984: 167) spreek die mening uit dat dit soms moeilik is om te bepaal of beweerde positiewe resultate wat met NLP bereik word, werklik te danke is aan die effektiwiteit van die NLP-model, en of dit eerder van die persoonlikheid en effektiwiteit van die persone (byvoorbeeld sielkundiges) wat dit toepas, afhang. Hulle spreek kommer uit dat persone wat nie oor hierdie persoonlikheidseienskappe beskik nie, moontlik nie dieselfde resultate met NLP kan bereik nie.
- Hall *et al.* (1997: 4) voer as verdere kritiekpunt aan dat dit blyk asof enige persoon tot NLP-opleiding toegelaat word en dat daar geen voorvereistes gestel word nie. Hierdie praktyk lei uiteraard daartoe

dat NLP byvoorbeeld in terapie toegepas word deur persone wat geensins enige kwalifikasie as sielkundige het nie.

Darling (1988: 40) verklaar dat daar ’n tendens onder NLP-voorstanders bestaan om soms die beweerde positiewe resultate wat met die NLP bereik kan word, heeltemal te oordryf, wat dan ook duidelik uit die volgende aanhalings aangaande die NLP-model blyk:

- “We can reproduce the organization of experience so explicitly that anyone can acquire another’s skill at performing a task as well as even his ‘talent’ for it. Those of us involved in the study of strategies have not been able to find limits to their application” (Lankton, 1980: 147). ’n Mens lees hierin ’n onrealistiese optimisme ten opsigte van die vermoëns van die mens.
- “Anchoring is ... straight conditioning. It constitutes, in my opinion, one of the most powerful tools that you can use as a therapist or as a communicator. It will get you almost everything” (Bandler & Grinder, 1979: 85). Kondisionering openbaar veelal die determinisme aan die wortel van NLP-prosedures.
- Die verabsoluteerde optimisme blyk uit die volgende: “We claim that if any human can do anything, so you can. All you need is the intervention of a modeler who has the requisite sensory experience to observe what the talented person actually does – not their report – and then package it so that you can learn it” (Bandler & Grinder, 1979: 36).

Uit bogenoemde word die feit net weer beklemtoon dat die NLP-model op onrealistiese antropologiese en kosmologiese aansprake/vooronderstellings gebaseer is. Vanuit ’n Christelik-wetenskaplike perspektief behoort bogenoemde onrealistiese optimisme aangaande die mens en sy/haar vermoëns wat dikwels by voorstanders van NLP te bespeur is, skepties betrag te word.

4.3 Uiteenlopende gevolgtrekkings uit die navorsingsliteratuur

4.3.1 Teenstrydige reaksies oor die NLP in die breë

Alhoewel Angell (1996: 499) beweer dat daar ’n betekenisvolle hoeveelheid navorsing oor die doeltreffendheid van NLP gedoen is, het die skrywers hiervan tot die gevolgtrekking gekom dat die bevindings oor die geldigheid van NLP uiteenlopend en onoortuigend is en dat nog geen langtermynstudies oor die gevolge van terapeutiese behandelings waarin NLP toegepas is, uitgevoer is nie. Sommige navorsers kan geen ondersteuning vir die basiese NLP-konsepte en -tegnieke wat hulle getoets

het, vind nie (vergelyk onder andere Elich, Thompson & Miller, 1985: 624; Fromme & Daniell, 1984: 390; Sharpely, 1987: 106), terwyl ander bevind dat NLP-konsepte en -tegnieke doeltreffend aangewend kan word om 'n wye verskeidenheid probleme by kliënte op te los (vergelyk Graunke & Roberts, 1985: 529; Davis, 1990: 69, 76).

Christensen *et al.* (1990: 526) het bevind dat die meerderheid studies (meer as 60%) wat oor die NLP-model uitgevoer is, nie hierdie model ondersteun nie. Sekere navorsers glo dat NLP ongegrond is, terwyl ander weer beweer dat navorsing oor NLP aan bande gelê word deur metodologiese beperkings wat dit oneffektief maak om die komplekse stel NLP-vaardighede in die dinamiese wisselwerking-konteks waarin dit voorkom, te evalueer. Die gebrek aan metodologiese navorsing oor NLP dui ook vir sommige navorsers op die moontlikheid van die relatiewe nuutheid hiervan in die menslike kommunikasie-tegnologie. Na aanleiding van 'n uitgebreide studie, kon Druckman en Swets (1988: 143) eweneens min of geen empiriese bewyse vind wat die aannames en die effektiwiteit van NLP ondersteun.

Dilts en Green (1982: 242) verklaar dat baie navorsers wat die NLP-model ondersoek, geneig is om sekere patrone daarvan te isoleer en dit dan onafhanklik te ondersoek. Om die bruikbaarheid van NLP te kan evalueer, is dit klaarblyklik nodig dat daar op al die aspekte daarvan as 'n geheel gekonsentreer word. Pasztor (1998: 97) en Einspruch en Forman (1985: 590 - 593) dui kortliks ses kategorieë van metodologiese foute aan wat begaan word in empiriese navorsing aangaande NLP:

- gebrek om patroonherkenningskonsepte te verstaan en onvoldoende beheer oor die konteks wat 'n belangrike rol speel in die bepaling van die betekenis sowel as die struktuur van enige kommunikasie;
- mislukking om die NLP-model as 'n benadering tot terapie te verstaan;
- mislukking om die NLP-“meta-model” van kommunikasie te verstaan;
- mislukking om die rol van die stimulus-respons-assosiasies in aanmerking te neem (volgens Dilts, Hallbom en Smith [1993: 61] is die NLP begrip “ankers” byvoorbeeld stimulus-respons-prosesse waar sekere eksterne stimuli met 'n interne toestand geassosieer word);
- onvoldoende opleiding van onderhoudvoerders en die aard van rapporteering (goeie kontak) in terapeutiese verband; en
- logistiese foute.

Einspruch en Forman (1985: 594) beweer dat NLP 'n komplekse model van menslike kognisie en gedrag is, asook 'n model van hoe gedrags- en kommunikasiepatrone geïdentifiseer kan word en hoe om hierdie patrone op 'n doelbewuste wyse te onderbreek om voorspelbare uitkomst te bereik. Vanweë die komplekse aard van NLP, beveel bogenoemde twee navorsers aan dat enige persoon wat 'n geldige studie van die NLP-model wil onderneem, eers uitgebreide opleiding in NLP moet ondergaan. Ter verbetering van navorsingsontwerpe aangaande NLP moet voornemende navorsers dus hiervolgens deeglik deur bevoegde NLP-praktisyns oor 'n redelike tyd opgelei word. Opleiding moet patroonherkenningsvaardighede insluit, asook kennis van die grondslae en die vooronderstellings van NLP om sodoende 'n voldoende raamwerk te verskaf om NLP as 'n terapeutiese benadering te verstaan.

Behalwe dat Einspruch en Forman (1985: 589) verklaar dat sommige navorsers oor onvoldoende kennis aangaande die NLP-model beskik en metodologiese foute in hul ondersoek begaan, wil dit voorkom asof nog twee hoofredes aangevoer kan word waarom NLP moontlik nie deur navorsers ondersteun word nie. Sharpley (1987: 103) vat dan ook hierdie redes in die opskrif van sy artikel saam deur die vraag te vra, "Research findings on NLP: Nonsupportive data or an untestable theory?" In hierdie verband reageer Sharpley (1987: 105) op Einspruch en Forman (1985: 589 - 596) se bevindings waar hulle die resultate van 39 studies aangaande die NLP-model betwis en as rede aanvoer dat die navorsers nie die beginsels van NLP verstaan nie. Ook hy voer aan dat dit onaanvaarbaar is dat nie een van hierdie studies uitgevoer is deur persone wat oor voldoende kennis van NLP beskik nie. Tog kan ons aanvaar dat as so 'n groot aantal navorsers skepties ingestel bly en weinig van hulle die NLP-model ondersteun, die geldigheid van die NLP-konsepte ernstig onder verdenking sal bly.

Desnieteenstaande voer Sharpley (1987: 105) aan dat NLP nie noodwendig vanweë bogenoemde gereduseer moet word tot waardeloos vir die toepassing in terapeutiese sessies nie. Hy is van oordeel dat die vooronderstellings van NLP moontlik nie geskik is vir empiriese evaluasie nie en hy vergelyk hierdie model met die psigo-analise wat moeilik empiries geëvalueer kan word. Alhoewel elke terapie nie noodwendig die nougesette toetsing wat kenmerkend van die gedragswetenskaplike benaderings tot terapie is, hoef te ondergaan nie, bring die mislukking om data te vind wat 'n spesifieke teorie (na aanleiding van gekontroleerde studies) ondersteun tog mee dat die teorie bevraagteken sal word in terme van professionele toerekeningsvatbaarheid.

Singer en Lalich (1996: 174) haal 'n NLP-opleidingsinstituutdirekteur aan wat verklaar dat NLP-konsepte wel deeglik getoets is en op spesifieke bewyse gebaseer is wat die effektiwiteit daarvan bevestig. Die skrywers hiervan kon nie hierdie bewyse in NLP-literatuur vind nie. Druckman en Swets (1988: 148) het aan die einde van die tagtigerjare na aanleiding van 'n uitgebreide ondersoek van die *National Academy of Science (USA)* onder andere die volgende aangaande die NLP-model bevind: "... the absence of any evaluation of the effectiveness of NLP and the lack of any scientific basis for it constitute serious reservations against using it for expert modeling purposes ... The committee cannot recommend the employment of such invalidated technique".

Uiteenlopende reaksies oor die NLP is in die literatuur nie slegs oorhoofs oor die algemeen of in die breë gedokumenteer nie, maar ook met verwysing na spesifieke konsepte of terme wat voorstanders van die program vir die NLP geïk het. In dié verband fokus ons voorts op die terme vooronderstellings, predikate en oogbewegings.

4.3.2 Uiteenlopende sienings met betrekking tot voorstellingsisteme

Die NLP-term *voorstellingsstelsel* het ontstaan as gevolg van die feit dat die mens inligting hoofsaaklik visueel, auditief en kinesteties *voorstel* (vergelyk Falzett, 1981: 305). In hierdie verband beklemtoon Bester *et al.* (2000: 53) dat die mens 'n geïntegreerde wese is en bevind hulle in hul studie aangaande die meting van voorstellingsisteme dat daar tydens kommunikasie en beïnvloeding aan alle voorstellingsisteme aandag gegee moet word. Wilbur en Roberts-Wilbur (1987: 875) verklaar dat elke persoon van voorstellingsisteme gebruik maak om innerlike voorstellings van die wêreld te bou, om inligting te verwerk en om gedrag te lei. In 'n studie hieroor het Wilbur en Roberts-Wilbur (1987: 884) tot die gevolgtrekking gekom dat voorstellingsisteme wel bestaan. Sulke voorstellingsisteme kan objektief gekategoriseer word in die verskillende wyses waarop inligting ontvang word. Hierteenoor verwerp Dorn (1983: 154) die algehele bestaan van voorstellingsisteme en illustreer daarmee uiteenlopende opvattinge oor voorstellingsisteme.

Alhoewel mense al hulle sintuie gebruik, voer Alder (1997: 48) op sy beurt aan dat die meeste mense 'n primêre voorstellingsstelsel besit, wat deur meer as enige ander stelsel gebruik word om hul ervarings in sekere situasies te organiseer. Hossack en Standidge (1993: 266) beweer dat effektiewe kommunikasie en vertroue tussen kliënt en sielkundige bevorder kan word indien die sielkundige die primêre voorstellingsstelsel van die kliënt kan aflei en in terapie daarby kan aanpas. Vanuit 'n psigo-

opvoedkundige perspektief verklaar Helm (1989: 255) dat onderwysers ook moet bepaal of hulle leerders oorwegend die visuele, ouditiewe of kinestetiese kommunikasie- of leermodaliteit gebruik en hulle dan dienooreenkomstig in groepe verdeel.

Daar bestaan nie eenstemmigheid oor die NLP-siening van 'n primêre voorstellingsstelsel nie. Na aanleiding van 'n studie aangaande die primêre voorstellingsstelsel bevestig Falzett (1981: 308) dat die primêre voorstellingsstelselmodel daartoe lei dat sielkundiges hul kliënte beter verstaan en dat die vertrouensverhouding in die terapeutiese situasie bevorder word deur by kliënte se primêre voorstellingsstelsels aan te pas. In hierdie verband kon Lichtenberg en Moffitt (1994: 547), volgens die resultate in hul studie, slegs minimale steun vind vir die feit dat indien twee gespreksgenote se primêre voorstellingsstelsels dieselfde is, dit die begrip tussen hulle bevorder. Dorn (1983: 154) kon glad nie die bestaan van 'n primêre voorstellingsstelsel by proefpersone identifiseer nie. Coe en Scharcoff (1985: 315) kon ook nie ondersteuning vir die NLP-aanname vind dat mense inligting van 'n sensoriese modaliteit waaraan hulle voorkeur gee (primêre voorstellingsstelsel), gebruik om hul sienings van die wêreld saam te stel nie. Na aanleiding van die bestudering van 44 navorsingsartikels aangaande NLP in die tagtigerjare, som Sharpley (1987: 105) in sy bevindings die algemene siening aangaande die primêre voorstellingsstelsel soos volg op:

- Daar bestaan nie werklik betroubare metodes om die primêre voorstellingsstelsel deeglik te assesser nie.
- Wanneer die primêre voorstellingsstelsel egter wel geassesseer kan word, blyk dit dat dit nie konsekwent is nie.
- Daarom bestaan daar nie werklik sekerheid of die primêre voorstellingsstelsel wel bestaan nie.
- Die aanpassing van sielkundiges by kliënte se primêre voorstellingsstelsels blyk nie vir sielkundiges van betekenisvolle waarde te wees nie.

Steyn (1999: 121) spreek vanuit 'n Christelik-wetenskaplike perspektief kritiek uit ten opsigte van bogenoemde deur te verklaar dat daar in NLP gekonsentreer word op die mens as 'n perseptuele wese deurdat persepsies gedefinieer word in terme van visuele, ouditiewe en kinestetiese stelsels (soos reeds genoem). Die definiering van persepsies in hierdie stelsels lei egter tot die reduksionisme van die mens tot 'n “perseptuele wese”. Vanuit 'n Christelike siening kan daar aangevoer word dat mense egter as 'n geheel funksioneer en geensins gereduseer kan word tot perseptuele wesens nie.

4.3.3 *Predikate en oogbewegings as toegangsaanduidings*

Die NLP-model gaan van die vooronderstelling uit dat persone se primêre voorstellingsisteme onbewustelik op subtiele wyses deur hulle verbale (predikate) en nie-verbale (byvoorbeeld oogbewegings) gedrag weerspieël word. NLP-voorstanders glo dat deurdat persone se oogbewegings onder andere waargeneem word, onmiddellik afgelei kan word watter voorstellingsstelsel hulle op 'n spesifieke tydstip gebruik (vergelyk House, 1994: 64).

Elich *et al.* (1985:622) kon egter geen verband tussen die primêre voorstellingsstelsel van persone en hulle oogbewegings of woordgebruik vind nie. Daarenteen bevind Falzett (1981: 308) dat oogbewegings 'n betroubare aanduiding van kliënte se primêre voorstellingsisteme blyk te wees, maar dat predikate misleidend kan wees. Graunke en Roberts (1985: 529) kom weer tot die gevolgtrekking dat die predikate wat 'n persoon gebruik wel die betrokke voorstellingsstelsel weerspieël. Yapko (1981: 174) bevind dat kommunikasie bevorder word wanneer die sielkundige tydens terapie die kliënt se primêre voorstellingsstelselpredikate identifiseer en daarby aanpas. Volgens Mills en Crowley (1986: 129) is dit ook noodsaaklik en betekenisvol om die oogbewegings van kinders wat hul probleme tydens terapie bespreek, waar te neem. Hiervolgens sal kinders se oë in die verskillende rigtings beweeg (volgens die NLP-siening van oogbewegings) wanneer hulle praat, wat dan die sensoriese kanale waarvan hulle op daardie stadium gebruik maak, voorstel.

In die tagtigerjare is baie studies onderneem om die geldigheid van die NLP-aanspraak aangaande oogbewegings te ondersoek. In ooreenstemming met Baddeley en Predebon (1991: 5) kan afgelei word dat die meeste van hierdie studies nie die NLP-siening van oogbewegings kon staaf nie. Volgens Bradley en Biederman (1985: 61, 62) het Bandler en Grinder geweier om die behoefte aan empiriese navorsing aangaande NLP te erken. Hulle het van die standpunt uitgegaan dat hulle nie geïnteresseerd is in die ontdekking van die waarheid nie, maar net in dit wat “werk”. Bandler en Grinder het slegs persoonlike getuienis aangaande die vermeende effektiwiteit van hul teorie gegee, maar geen empiriese bewyse daarvoor gelewer nie. In hierdie stadium wil dit voorkom asof daar oor die algemeen 'n groot gaping tussen die aansprake van NLP-aanhangers en navorsingsbevindings bestaan.

5. Samevattende gevolgtrekkings

Ten spyte van hierdie algemene onsekerheid en talle vraagtekens aangaande die waarde van die NLP-model, glo Emerick (1999: 40) egter

steeds onwrikbaar dat NLP moontlikhede bied waarvan die waarde nie besef word nie: “Consider the great promise of, ‘if one person can do it, then another person can too ... and we can learn how it’s done and teach others to do it too’. How many amazing behaviors are just waiting for us to come explore?” ’n Mens- en werklikheidsbeskouing wat egter in die Skriflig beoefen word, kan geensins versoen word met sulke onrealistiese vooronderstellings of aansprake soos ‘as een persoon iets kan doen, kan enigiemand leer om dit te doen’, nie. Sodanige onrealistiese optimisme skry teen ’n werklikheidsgetroue, Bybelgefundeerde antropologiese grondslag wat realistiese grense aan menslike vermoëns stel.

Weens die feit dat baie navorsers die geldigheid van konsepte en tegnieke waarop die NLP-model berus, bevraagteken, moet afgelei word dat daar nog steeds ’n behoefte bestaan vir navorsing wat die aannames van die voorstanders van die NLP krities ontleed (vgl. Coe en Scharcoff, 1985:316; Pasztor, 1998: 90; Sandhu, Reeves & Portes, 1993: 115; Sharpley, 1987: 105). Daar kan tot die gevolgtrekking geraak word dat die Christen-sielkundige/onderwyser die NLP-model, soos reeds gestel, in totaliteit met groot omsigtigheid moet hanteer. Vanuit ’n Christelik-psigo-opvoedkundige perspektief behoort die NLP-tegnieke geensins op kinders in terapie of in die onderwys toegepas te word nie, aangesien dit skadelike gevolge kan inhou. Alvorens nie aangesluit word by uitsprake van erkende neurospesialiste oor NLP nie, moet die NLP steeds by die Christen-opvoedkundige (en wetenskaplike oor die algemeen) onder verdenking bly. Dilts en Green (1982: 242) verdedig die feit dat daar weinig ondersteuning vir die NLP-model gevind kan word deur te verklaar dat NLP gemoeid is met die identifisering en gebruikmaking van gedragspatrone en dat statistiese bewyse as onnodig beskou word. NLP-ondersteuners en eksponente blyk in gebreke te bly om die geldigheid van hul teorieë en aannames te staaf en te verifieer. Hierdie leemte gee aan die NLP die voorkoms van ’n stuk pseudo-wetenskap. Dit wil voorkom asof daar genoegsame rede bestaan vir Christen-psigo-opvoedkundiges en Christene oor die algemeen, om hul liever te distansieer van die NLP as terapeutiese program.

In die tagtigerjare het Elich *et al.* (1985: 625) NLP afgemaak as nog ’n sielkundige “gier” wat baie vinnig deur ’n volgende sielkundige “gier” vervang sal word. Tog blyk dit nou, twee dekades nadat bogenoemde uitspraak gemaak is, asof NLP steeds in die terapeutiese konteks en ook op ander terreine aangewend word. Elich *et al.* (1985: 625) maak ook die uitspraak dat daar geen klinkklare bewyse is dat NLP ’n effektiewe psigoterapeutiese model is nie. Vandag blyk dit steeds asof daar

onsekerheid bestaan oor die geldigheid van NLP-konsepte en -tegnieke. Samevattend kan verklaar word dat die meeste studies aangaande NLP moontlik nie omvangryk genoeg is om wetenskaplike bewyse vir die geldigheid van hierdie model te verskaf nie. Hierdie studies verskaf alleenlik rede vir verdere navorsing aangaande die NLP-model. Die situasie bly dus onveranderd soos Einspruch en Forman (1985: 590) dit opgesom het na aanleiding van 'n oorsig oor navorsing rakende die NLP-model: "... many skilled NLP practitioners have a wealth of clinical data indicating that this model is highly effective. Clearly these practitioners would provide a service to the field by presenting their data in the literature so they may be critically evaluated".

Na aanleiding van die bespreking van die onderliggende strominge aan die NLP-model, wil dit voorkom asof die NLP in die gees van die *New Age*-beweging ontstaan het en gevolglik daarmee verband hou. Voortspruitend hieruit moet klinkklaar afgelei word dat die NLP-model na sy oorsprong humanisties van aard is. Die NLP impliseer 'n humanisme wat die mens sentraal stel onder die primaat van die natuur-vryheid grondmotief. Tipies humanisties, gaan die NLP-model byvoorbeeld van die vooronderstelling uit dat alles vir die mens moontlik is. Dit illustreer die deurwerking van 'n deterministiese benadering. Aan die ander kant bespeur 'n mens ook die deurwerking van die verabsoluteerde immanent-verwortelde menslike vryheidsideaal: die mens word vry gewaan om homself/haarself te verlos. So vind 'n mens dan ook in die NLP, die tipiese humanistiese spanning tussen determinisme en indeterminisme. Vanuit 'n Bybelse oogpunt is dié NLP-standpunt dan heeltemal onaanvaarbaar, aangesien die mens slegs beperkte mag en krag het in verhouding tot God se almagtigheid. Die NLP met sy onrealistiese optimisme rakende die mens se vermoëns tree telkens na vore in die bestudering van die NLP-model en behoort deur die Christen-wetenskaplike met algehele skeptisisme hanteer te word. Trouens, wie NLP met behoorlik geartikuleerde transendentale kritiek betrag, sal in staat wees om aan die hand van Bybelgefundeerde onderskeidingsmetodes talle antropologiese, ontologiese en epistemologiese onhaalbaarhede te ontmasker.

In hierdie ondersoek het dit aan die lig gekom dat die grondleggers en voorstanders van NLP (so ook met die grondleggers van ander twyfelagtige terapeutiese en leer- en onderwysmetodes) gewone gemeenplasinghede as nuut-ontdekte insigte verkondig. Hierdie algemeenhede word dan in kwasiwetenskaplike taal aangebied en as volwaardige teorie voorgedhou deur oor te gaan tot spekulasie, heidense en/of humanistiese idees en okkultiese praktyke. Christen-analiseerders van NLP (en ander

twyfelagtige terapeutiese en leer- en onderwystegnieke) behoort hierdie taktiek raak te sien en daarteen te waarsku.

6. Slot

Die werklike resultate van enige handeling, insluitend terapeutiese en opvoedingshandeling word bepaal deur die onderliggende filosofiese vooronderstellings. As rede kan aangevoer word dat vooronderstellings wat in teenstelling is met die werklikheid, onbybels is. Gevolglik sal enige terapeutiese en opvoedingshandeling wat humanistiese, onbybelse vooronderstellings as grondslag het, noodwendig tot teenstrydighede en individuele sosiale misvorming lei. Die noodsaaklikheid van voortgesette begroende studies/navorsing oor die NLP blyk aktueel te wees. Diepgang ten opsigte van grondige kennis van die NLP kan bereik word deur middel van onder meer voortgesette transendentaal-kritiese, immanent-kritiese en transendent-kritiese ontledings daarvan.

Bibliografie

- ALDER, H. 1997. *Neuro-linguistic Programming: The new art and science of getting what you want*. Reprinted. London: Judy Piatkus Publishers.
- ANGELL, B.G. 1996. *Neurolinguistic Programming theory and social work treatment*. In: Turner, F.J. (Ed.), *Social work treatment: Interlocking theoretical approaches*. New York, NY: The Free Press.
- BADDELEY, M.B. & PREDEBON, J. 1991. "Do the eyes have it?" A test of Neurolinguistic Programming's eye-movement hypothesis. *The Australian Journal of Clinical Hypnotherapy and Hypnosis*. 12(1): 1 - 23.
- BANDLER, R. & GRINDER, J. 1975. *The structure of magic, Volume I: A book about language and therapy*. Palo Alto, CA: Science and Behaviour Books.
- BANDLER, R. & GRINDER, J. 1979. *Frogs into princes: Neuro-linguistic Programming*. Moab, UT: Real People Press.
- BESTER, P.C., NAINAAR, K. & ROODT, G. 2000. Die meting van Neuro-linguistiese Programmering se verteenwoordigende stelsels: 'n Eksploratiewe studie. *Tydskrif vir Bedryfsielkunde*. 26(1): 46 - 54.
- BLACKERBY, D.A. 1996. *Rediscover the joy of learning*. Oklahoma City, OK: Success Skills, Inc.
- BRADLEY, E.J. & BIEDERMANN, H. 1985. Bandler and Grinder's Neurolinguistic Programming: Its historical context and contribution. *Psychotherapy*. 22(1): 59 - 62.
- CHILDERS, J.H. 1989. Looking at yourself through loving eyes. *Elementary School Guidance and Counseling*, 23: 204 - 209.
- CHRISTENSEN, J.F., LEVINSON, W. & GRINDER, M. 1990. Applications of Neurolinguistic Programming to medicine. *Journal of General Internal Medicine*. 5: 522 - 527.
- COE, W.C. & SCHARCOFF, J.A. 1985. An empirical evaluation of the Neurolinguistic Programming model. *The International Journal of Clinical and Experimental Hypnosis*, 33(4): 310 - 318.

- DARLING, M. 1988. A second look at NLP. *Training*, 25: 38 - 42.
- DAVIS, D.I. 1990. *Neuro-linguistic Programming and the family in alcoholism treatment*. In: Sterman, C.M. (Ed.). *Neuro-linguistic Programming in alcoholism treatment*. London: The Haworth Press.
- DERKS, L. & HOLLANDER, J. 2000. *Essenties van NLP: Sleutels tot persoonlike verandering*. Vijfde druk. Utrecht: Servire.
- DIE BYBEL. 2001. *Nuwe vertaling*. Sesde uitgawe, elfde druk. Kaapstad: Nasionale Boekdrukkery.
- DILTS, R.B. & GREEN, J.D. 1982. *Applications of Neuro-linguistic Programming in family therapy*. In: Horne, A.M. & Ohlse, M.M. *Family counseling and therapy*. Itasca, IL: F.E. Peacock Publishers.
- DILTS, R., HALLBOM, T. & SMITH, S. 1993. *Beliefs: Pathways to health & well-being*. Sixth printing. Portland, OR: Metamorphous Press.
- DORN, F.J. 1983. Assessing primary representational system (PRS) preference for Neurolinguistic Programming (NLP) using three Methods. *Counselor Education and Supervision* 23(2): 149 - 156.
- DRUCKMAN, D. & SWETS, J.A. 1988. *Enhancing human performance: Issues, theories and techniques*. Washington, D.C.: National Academic Press.
- EINSPRUCH, E.L. & FORMAN, B.D. 1985. Observations concerning literature on Neuro-linguistic Programming. *Journal of Counseling Psychology*, 32(4): 589 - 596.
- ELICH, M., THOMPSON, R.W. & MILLER, L. 1985. Mental imagery as revealed by eye movements and spoken predicates: A test of Neurolinguistic Programming. *Journal of Counseling Psychology*, 32(4): 622 - 625.
- EMERICK, J.J. 1999. What is NLP? A very important question. *NLP World: The Intercultural Journal on the Theory and Practice of Neuro-linguistic Programming*, 6(2): 20 - 40.
- FALZETT, W.C. 1981. Matched versus unmatched primary representational systems and their relationship to perceived trustworthiness in a counseling analogue. *Journal of Counselling & Development*, 28(4): 305 - 308.
- FORDHAM, F. 1956. *An introduction to Jung's psychology*. Reprinted with revisions. Toronto: Penguin Books.
- FROMME, D.K. & DANIELL, J. 1984. Neurolinguistic Programming examined: Imagery, sensory mode, and communication. *Journal of Counseling Psychology*, 31(3): 387 - 390.
- GRAUNKE, B. & ROBERTS, T.K. 1985. Neurolinguistic Programming: The impact of imagery tasks on sensory predicate usage. *Journal of Counseling Psychology*, 32(4): 525 - 530.
- GRINDER, J. & BANDLER, R. 1976. *The structure of magic, Volume II*. Palo Alto, CA: Science and Behaviour.
- HALL, L.M. 1996. *The spirit of NLP: The process, meaning and criteria for mastering NLP*. Wales, United Kingdom: Crown House Publishers.
- Heelas, P. 1997. *The New Age movement: The celebration of the self and the sacralization of modernity*. Reprinted. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- HELM, D.J. 1989. The wagon train to the stars: It's time to "jump start" learning through NLP. *Education*. 110(2): 254 - 256.
- HELM, D.J. 1994. Neuro-linguistic Programming: Establishing rapport between school administrators and students, staff, and community. *Education*. 114(4): 625 - 627.

- HOSSACK, A. & STANDIDGE, K. 1993. Using an imagery scrapbook for Neurolinguistic Programming in the aftermath of a clinical depression: A case history. *The Gerontologist*. 33(2): 265 - 268.
- HOUSE, S. 1994. Blending NLP representational systems with the RT counseling environment. *Journal of Reality Therapy*. 14(1): 61 - 65.
- JONAS, H. 1992. *The gnostic religion: The message of the alien God and the beginnings of Christianity*. Second, revised edition. London: Routledge.
- JUNG, C.G. 1954. *The collected works of C.G. Jung: The development of personality, Vol. 17*. Second printing, with corrections. Translated by Hull, R.F.C. London: Routledge & Kegan Paul Limited.
- KRUGER, J.A. 1999. *NLP practitioner certificate program*. Unpublished guide for workshops.
- LANKTON, S.R. 1980. *Practical magic: A translation of basic Neuro-linguistic Programming into clinical psychotherapy*. Cupertino, CA: Meta Publications.
- LICHTENBERG, J.W. & MOFFITT, W.A. 1994. The effect of predicate matching on perceived understanding and factual recall. *Journal of Counselling & Development*, 72(5): 544 - 548.
- MATZKEN, R.H. 1993. *Charisma uit die diepte: Oorzaken en gevolgen van het moderne pastoraat*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- MATZKEN, R.H. 1996. *Neuro-linguïstisch Programmeren in Bijbels perspectief*. Leiden: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- MERCIER, M.A. & JOHNSON, M. 1984. Representational system predicate use and convergence in counseling: Gloria revisited. *Journal of Counseling Psychology*. 31(2): 161 - 168.
- MILLS, J.C. & CROWLEY, R. 1986. *Therapeutic metaphors for children and the child within*. New York, NY: Brunner/Mazel Publishers.
- Ouweneel, W.J. 1992. *Paranormale, okkulte en demoniese verskynsels*. Wetenskaplike bydraes van die PU vir CHO, Reeks F1, no. 293. Potchefstroom: Instituut vir Reformatoriese Studie.
- PASZTOR, A. 1998. Subjective experience divided and conquered. *Communication & Cognition*. 31(1): 73 - 102.
- SANDHU, D.S, REEVES, T.G & PORTES, P.R. 1993. Cross-cultural counseling and neurolinguistic mirroring with native American adolescents. *Journal of Multicultural Counseling and Development*. 21(2): 106 - 118.
- SHARPLEY, C.F. 1987. Research findings on Neurolinguistic Programming: Nonsupportive data or an untestable theory? *Journal of Counseling Psychology*, 34(1): 103 - 107.
- SINGER, M.T. & LALICH, J. 1996. *"Crazy" therapies. What are they? Do they work?* San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- SMIT, J.H. 1971. 'n Krities-wysgerige ondersoek van die dieptesielkunde, Volume 1. Ongepubliseerde D.Phil.-proefskrif. Bloemfontein: Universiteit van die Vrystaat.
- STEYN, J. 1994. *Die New Age-beweging in die onderwys*. Post-doktorale Navorsingsverslag. Vanderbijlpark: Potchefstroomse Universiteit vir Christelike Hoër Onderwys.
- STEYN, J. 1995. Neuro-linguistic Programming: Revelation or fallacy. Paper presented at the Edufuturum Conference, Bloemfontein: UOFS.
- STEYN, J. 1999. A critical analysis of Neuro-linguistic Programming in the classroom. *Tydskrif vir Christelike Wetenskap*. 35(1 - 2): 113 - 124.

- VAN NIEKERK, L. & MEIER, C. 1994. Die invloed van die *New Age*-beweging op die onderwysagenda van die toekoms. *Koers*. 59(1): 69 - 84.
- VAN WERSCH, S. 1990. *De gnostisch-occulte vloedgolf van Simon de Tovenaar tot New Age, een kritische beoordeling*. Amsterdam: J.H. Kok & Kampen.
- VAN WYK, J.H. 1985. *Strominge in die opvoedingsteorie: Enkele kosmosentriese opvoedings- en opvoedkundebeskouings*. Hersiene uitgawe. Versamel deur J.L. van der Walt. Durban: Butterworth-Uitgewers Beperk.
- VENTER, J.J. 1990. 'n *Filosofiese perspektief op die New Age-beweging*. In: Van der Walt, B.J., Fowler, S. & Venter, J.J. *Die "New Age"-beweging*. Reeks F1, no. 273/274: 51 - 79. Potchefstroom: IRS.
- WALDHEIM, G.P. 1987. Understanding how students understand: A prerequisite to planning effective teaching-learning methods. *Engineering Education*, February: 306 - 308.
- WILBUR, M.P. & ROBERTS-WILBUR, J. 1987. Categorizing sensory reception in four modes: Support for representational systems. *Perceptual and Motor Skills*. 64: 875 - 886.
- WOERNER, J.J. & STONEHOUSE, H.B. 1988. The use of the Neurolinguistic Programming model for learning success. *School Science and Mathematics*, 88(6): 516 - 524.
- YAPKO, M.D. 1981. The effect of matching primary representational system predicates on hypnotic relaxation. *The American Journal of Clinical Hypnosis*. 23(3): 169 - 175.
- ZASTROW, C. 1992. *The practice of social work*. 4th ed. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.